

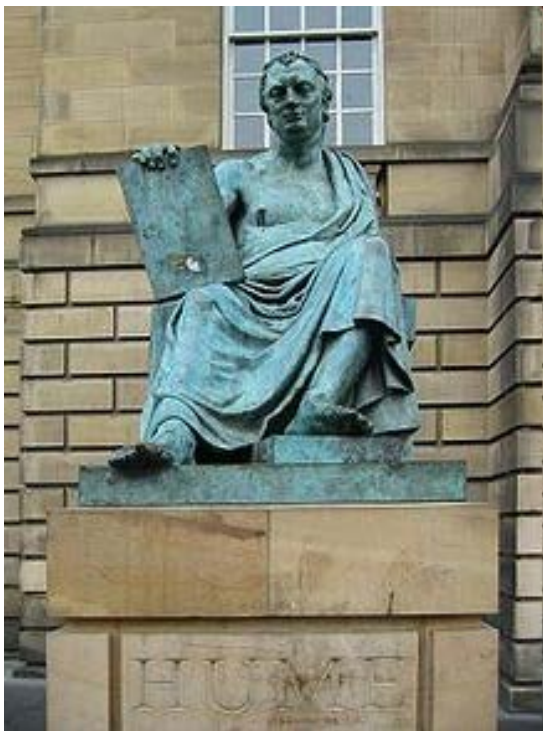
Hume: Epistemologi og etikk

Brit Strandhagen
Institutt for filosofi og
religionsvitenskap, NTNU

David
Hume

(1711-
1776)

An Enquiry Concerning
Human Understanding
David Hume

*Of the Standard
of Taste*

The Originals

A
T R E A T I S E
O F
Human Nature :
B E I N G
AN ATTEMPT to introduce the ex-
perimental Method of Reasoning
I N T O
M O R A L S U B J E C T S .

*Varia temporum felicitas, ubi sentire, quae velis; & quae
sentias, dicere licet.*
TACIT.

V O L. I.

O F T H E
U N D E R S T A N D I N G .

L O N D O N :

Printed for JOHN NOON, at the *White-Hart*, near
Marcus's-Chapel, in *Cheapside*.

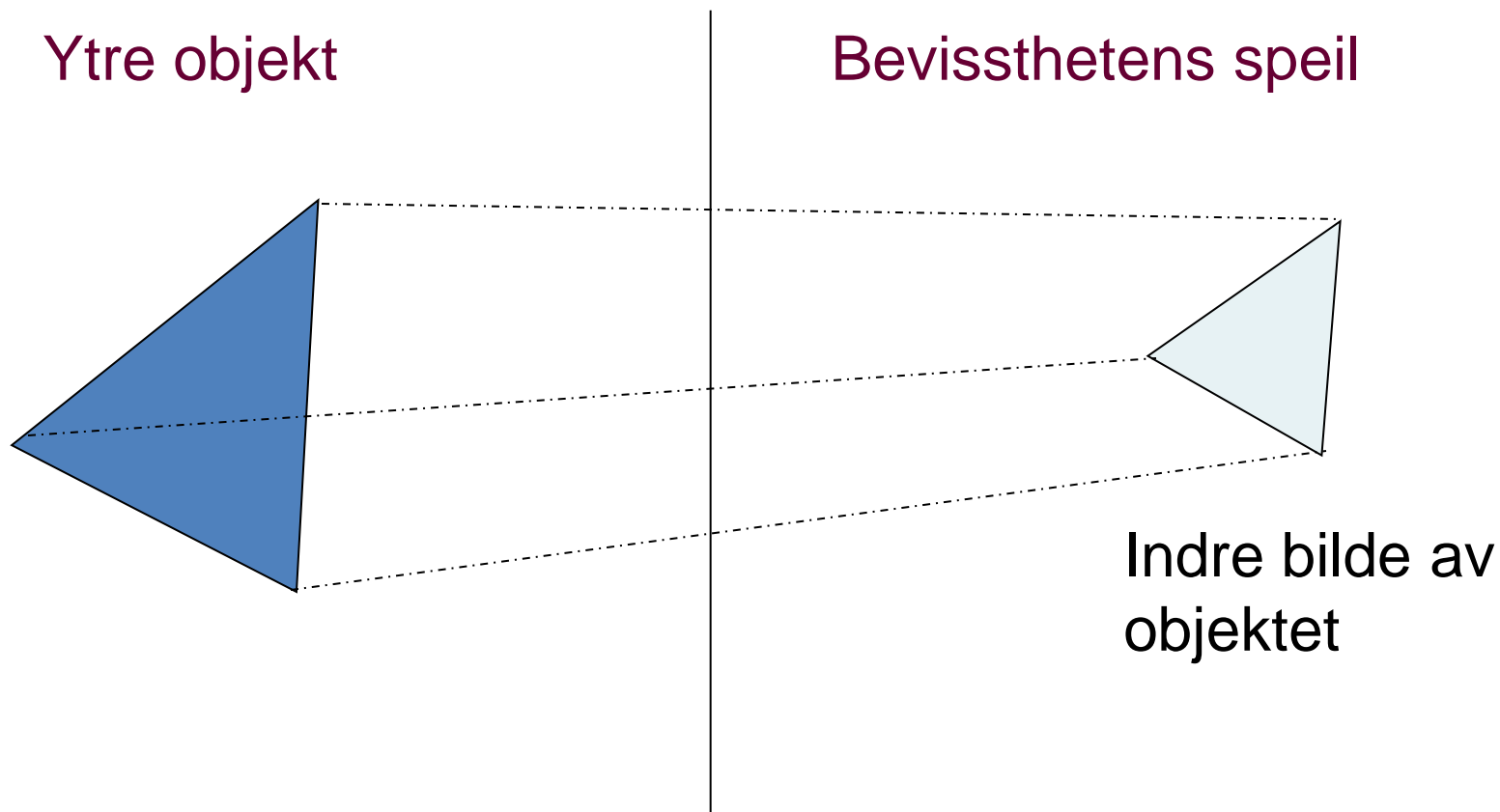
M D C C X X X I X .

1739

Empirismen

- Reaksjon på **rasjonalismen** (Descartes)
 - medfødte forestillinger (ideer) om verden
- Empirismens hovedtese: **Alt bevissthets-innhold stammer fra erfaring**
 - Bevisstheten – en *tabula rasa* som erfaringen ”skriver på”
 - Metode for å rense ut metafysikk og spekulativ tenkning

Empiristene overtar Descartes' modell for sansning:

Bevisstheten mottar passivt et bilde av det ytre objektet

Modellen leder til skeptisisme:

Hvordan kan jeg vite at det indre bildet stemmer overens med det ytre objektet?
Hvordan kan jeg vite at det finnes et ytre objekt?

Descartes: Medfødte ideer + Guds garanti

Empiristene: ingen medfødte ideer + Gud ut

Sikkerheten forsvinner

Innholdet i bevisstheten

- **Inntrykk** (*impressions*) – livlig, kraftig
 - ”ytre” fornemmelser (ser, hører, føler)
 - ”indre” fornemmelser (elsker, hater etc.)
- **Forestillinger** (*ideas*) – ”avblekede”
inntrykk

Forestillingen stammer fra et opprinnelig inntrykk (et "reprodusert" inntrykk)

- Minnet og forestillingsevnen (*imagination*)
- Sammensatte forestillinger: Eksempel: gullfjell
- Forestillingene stammer fra erfaring, dermed kan vi ikke ha medfødte forestillinger (rasjonalismen)

Hva kan vi ha viten om?

- Kjensgjerninger
 - usikker, sannsynlig erkjennelse
 - om virkeligheten
- Eksempel: Naturviten
- Forhold mellom forestillinger
 - sikker, selvinnlýsende erkjennelse
 - formale sannheter
- Eks.: Matematikk

- "Dersom vi legger vår hånd på et teologisk eller metafysisk verk, la oss spørre oss selv: Inneholder det abstrakte resonnement om kvantiteter eller tall? Nei. Inneholder det noen eksperimentelle undersøkelser omkring faktiske forhold og faktiske eksistenser? Nei. Kast det da på flammene: For det kan ikke inneholde annet enn sofismer og illusjoner."
- *Men hva med Humes egen filosofi? Er ikke empirismen en form for metafysikk?*

Empirisme som "utrensings-metode" for falske forestillinger

- Begreper som ikke kan føres tilbake til et opprinnelig inntrykk er tomme (uten betydning)
- Hume bruker metoden for å forkaste tradisjonelle filosofiske begrep:
 - Substansbegrepet (ting-begrepet)
 - Årsaksbegrepet
 - Jeg-begrepet

Substans-begrepet

- Forstillingen om at det ligger noe under egenskapene – en substans el. ting
- Eks: forestillingen om et eple
 - analyseres: farge, lukt, smak, form osv. (kan ha et inntrykk av disse, men ikke av substansen)
 - Konklusjon: Eplet er en bunt av forestillinger som vår bevissthet har buntet sammen og gitt navnet "eple".
- Substans-begrepet er tomt

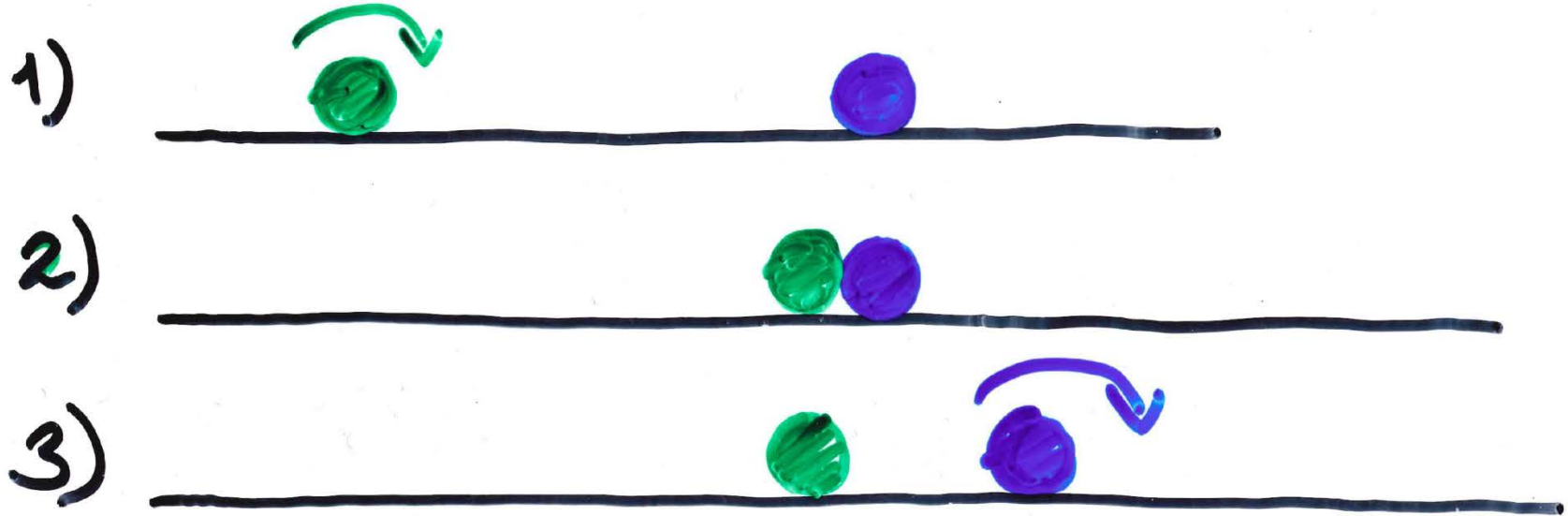
Jeg-begrepet

- Forestillingen om et **jeg** som *har* inntrykk
- Introspeksjon: ikke noe inntrykk av et **jeg**
 - Vi finner bare: ”en bunt eller samling forskjellige oppfatninger som følger etter hverandre med ufattelig hurtighet, og som er i stadig forandring og bevegelse”
- Dermed: Jeg-begrepet er tomt, uten betydning

Årsaks-begrepet

- Forestillingen om **årsakssammenhenger** i verden – at hendelser henger sammen som årsak og virkning

ANALYSE AV ET ÅRSÅKSFORHOLD

VI SIER: ÅRSÅKEN TIL AT DEN BLÅ
KULA BEGYNNER Å TRILLE
ER AT DEN BLIR TRUFFET
AV DEN GRØNNE

Hva ligger det i forestillingen om at en hendelse er årsak til en annen hendelse?

- Årsaksforestillingen kan analyseres i følgende del-forestillinger:
 - berøring/kontakt
 - suksesjon el. rekkefølge
 - nødvendighet (nødvendig forbindelse)
- Humes krav til at forestillinger er ekte: må kunne tilbakeføres til inntrykk

- Berøring og suksesjon: **ok**
- Men kan vi ha et inntrykk av den nødvendige forbindelsen? **Nei**
- Derfor: årsaksbegrepet er tomt – vi kan **ikke vite** at alt har en årsak

Hvor kommer forestillingen om den nødvendige forbindelsen fra?

Forventning, vane

Menneskets natur er slik at vi danner oss forventninger om at hendelser gjentar seg

Assosiasjonsprinsippene

- Menneskenaturen har en **tendens** til å koble sammen enkle forestillinger til mer komplekse etter visse prinsipper:
 - *Likhet*
 - *Nærhet*
 - *Årsak-virkning*
- Assosiasjonsprinsippene nødvendige for det praktiske liv, men ikke noe objektivt eksisterende
 - Naturlig tro
 - Ikke teoretisk bevisbart at verden er årsak-virknings-regulert, men NB; det kan heller ikke bevises at den ikke er

Kritikk av induksjon

- Induksjon: Slutning fra et gitt antall tilfeller til at noe alltid er tilfelle
- Ingen nødvendig sammenheng mellom årsak og virkning: dermed umulig å vite at det alltid vil skje (jf. biljardkulene)
- Induksjon innebærer slutning fra noe *fortidig* (de observerte tilfellene) til noe *fremtidig* (ennå ikke observerte tilfeller)

– Induksjon er ikke gyldig

Skeptisisme

- Teoretisk skeptisisme
- Naturlig tro
- To typer kunnskap: kjensgjerninger og rent formal viten
 - Men hva da med Humes filosofi? Og hvordan kan det empiristiske betydningskriteriet selv etableres?

Etikk: mennesket som handlende

- Vi går ut fra i praksis at alt er bestemt av årsaker
 - Hvis det ikke finnes frihet, er da moralske vurderinger mulige?
- **Frihet** – fravær av tvang, *ikke* tilfeldighet
 - Gjør moralske vurderinger mulige fordi det gjør oss moralsk ansvarlige
 - Våre handlinger har igjen virkninger (konsekvenser) som vi er ansvarlige for

Skillet mellom erkjennelse og handling – to ulike sider ved mennesket

- **Erkjennelse**: forstår hva som er
 - passivt mottagende
- **Handling**: Hva bør være?
 - aktivt handlende
- Hume: Tradisjonelle etiske teorier: har ikke sett / ikke tatt hensyn til dette skillet

Den naturalistiske feilslutning

- Mennesket søker lykke, derfor bør mennesket søke lykke
 - Dette er å slutte fra *er* til *bør*, altså en feilslutning
 - Det er sant at mennesket søker lykke (deskriptivt faktum), men vi kan ikke utlede noe normativt fra det deskriptive
 - For å være gyldig må slutningen også inneholde en normativ premiss
- Ikke mulig å slutte logisk fra at noe er naturlig til at det bør være slik (derav naturalistisk feilslutning)

- Handling og erkjennelse er ulike sider ved mennesket

- Erkjennelse kan ikke få oss til å handle, bare følelser kan
 - ”En følelsesimpuls kan bare hemmes eller motvirkes av en annen følelsesimpuls”
- Fornuften kan ikke hindre en handling
 - Eks: forgiftet eple

Instrumentell fornuft:

- Målet bestemmes av følelsene – fornuften oppgave å finne de mest effektive **midlene**
- instrument (redskap) for følelsene – er selv ”moralsk tom”
- kan vurdere hvorvidt målene er gjennomførbare og konsistente (forenlige)

Moralske dommer

- Karakteriserer/bedømmer en handling som moralsk god/dårlig (ikke sann/usann)
- Humes eksempel: **Fadermord**
 - Handlingen vekker avsky i oss
 - Avskyen er ikke i selve handlingen, men i vår reaksjon på den (emotivisme)
 - Fadermord ikke prinsipielt forskjellig fra når et frø fra en gammel eik ”frembringer en renning som skyter opp like ved, vokser gradvis og til slutt kveler det gamle treet”

- Avskyen er ikke noe "der ute" i verden, men noe "der inne" (egenskap ved oss)
 - Dermed noe subjektivt
 - Følelsen overføres til handlingen (projiseres) og vi kaller handlingen avskyelig
- Likevel: Avskyfølelsen er allmenn
 - Når vi betrakter handlingen desinteressert, vil den samme avskyfølelsen oppstå i alle
 - Upartiskhet, nøytral dommer/observatør

Intersubjektivitet

- Følelsen er subjektiv fordi den stammer fra subjektet, men likevel felles for alle subjekt
 - desinteressert glede: handlingen er god
 - desinteressert avsky: handlingen er umoralsk
- **Moralske vurderinger er derfor allmenne selv om de er basert i følelser**